

УДК 330. 341(477)

Орищин Т. М.,*кандидат економічних наук, доцент, завідувач кафедри фінансів Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу*

ДОМІНАНТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ В ПОСТКРИЗОВИЙ ПЕРІОД

У статті розглянуто причини розгортання глобальної фінансової кризи 2008-2009 рр., проведена оцінка її впливу на економіку України. Розглянуто основні проблеми розвитку національної економіки, визначено напрямки розвитку України в посткризовий період.

Ключові слова: фінансова криза, інноваційний шлях, закордонні інвестиції, фондовий ринок, інвестиційний клімат.

В статье рассмотрено причины разворачивания глобального финансового кризиса 2008-2009 гг., проведена оценка его влияния на экономику Украины. Рассмотрены основные проблемы развития национальной экономики определены направления развития Украины в посткризисный период.

Ключевые слова: финансовый кризис, инновационный путь, иностранные инвестиции, фондовый рынок, инвестиционный климат.

The article deals with the analysis of the global financial crisis causes in the period of 2008-2009. The assessment of its influence on the Ukrainian economy is performed. The main problems of the national economic development are described, the directions for the development of Ukraine in the postcrisis period are determined

Key words: financial crisis, innovative way, foreign investment, stock market, investment climate.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку національної економіки України визначається тенденціями розвитку світових товарних та фінансових ринків. Тому країні важливо не тільки мінімізувати негативний вплив глобальної фінансової кризи, але й активно шукати своє місце в посткризовій світовій економіці.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Останнім часом оцінка причин кризи, особливості та умови посткризового розвитку економіки України привертають дедалі більшу увагу науковців і практиків. Цій проблемі присвячені праці О. І. Барановського, С. А. Буковинського, І. В. Бураковського, В. М. Гейця, А. А. Гриценка, А. М. Мороза, В. М. Опаріна, О. В. Плотнікова, Т. С. Смвженко, В. М. Федосова, А. Чухно. Однак, досліджується зазначена проблема в контексті аналізу світового досвіду щодо

протидії кризі, оцінки наслідків фінансової кризи. Водночас питання щодо посткризового розвитку національної економіки із врахуванням сучасних реалій та перспектив розроблені недостатньо, що об'єктивно вимагає подальших наукових досліджень і практичних розробок у цьому напрямі.

Мета і завдання дослідження. В дослідженні уточнюються головні причини глобальної фінансової кризи 2008-2009 років, аналізуються ключові проблеми економічного розвитку України в період розгортання кризи та їх вплив на подальший розвиток країни, розглядаються питання, пов'язані з розробкою напрямів та завдань виходу економіки з кризи та пошуком місця України у посткризовій світовій економіці.

Виклад основного матеріалу. Світова фінансова криза 2008-2009 рр. має цілком об'єктивні причини і підтверджує представлення про економічні цикли та фази розвитку. Головними причинами кризи є певні зміни у глобальній економіці, які зароджувались і наростали ще задовго до початку кризи. Це зміна співвідношення між двома потужними валютами: доларом та євро в бік зростання співвідношення євро до долара, тобто зміцнення євро. Це зростання цін на нерухомість у світі та іпотечна криза в США. Наступною причиною є зростання попиту на продовольство, якого стало відносно менше і яке в зв'язку з цим почало дорожчати. До цих причин необхідно додати стрімке зростання фінансових деривативів, так званих "похідних фінансових інструментів", які є швидше віртуальними, чим реальними, грішми.

У цьому контексті охарактеризувати однозначно ситуацію, яка склалася в Україні на момент розгортання кризи, не можна. З одного боку, створені розвинуті атрибути ринкової економіки з відповідним ступенем інтегрованості до світової економіки, а з іншого боку, економічна та політична криза, яка почалася задовго до проявів світової фінансової кризи, і в тому числі, безпосередньо для України. Це не дозволило вчасно оцінити масштаби впливу світової кризи на Україну і оперативного провести заходи щодо зменшення негативних явищ.

Швидкому розгортанню кризи в Україні сприяли кредитна експансія, фіксований курс національної валюти, не виважена політика фінансування соціальних програм, криза платіжного балансу. "При цьому модернізація та інноваційне оновлення економіки в масовому масштабі не здійснювались" [2].

Зростання ціни на імпортний газ, зменшення на світовому ринку цін на продукцію галузей, орієнтованих на експорт – металургія, хімічна промисловість і так далі, вже влітку – на початку осені 2008 року привели до спаду промислового виробництва і стали першими проявами впливу світової фінансової кризи в Україні.

Пасивна позиція Національного банку України щодо підтримки курсу національної валюти наявними золотовалютними резервами, які необхідно використовувати для валютних інтервенцій, призвела до відсутності в

продажу іноземної валюти. А проблеми зі зняттям коштів із депозитних рахунків фізичних осіб, включаючи одержання коштів за зарплатними проектами, збільшували недовіру населення до влади, породжували паніку щодо непередбачуваних масштабів девальвації гривні.

Зрозуміло, що втрата стабільності національної валюти та її така девальвація наклали свій відбиток на формування заходів влади щодо виходу країни з кризи та реалізацію всіх наявних можливостей для цього.

Одним із найважливіших завдань України в довгостроковій перспективі є пошук власної ніші в міжнародному поділі праці. Починати це необхідно із зміни структури українського експорту, поступово відходячи від експорту необробленої продукції і переходячи до експорту обробленої та готової продукції. Також необхідно розширювати номенклатуру та географію експорту, зважаючи на те, що на споживчих ринках європейських країн ми мало що можемо запропонувати, а ось на ринках інших регіонів світу необхідно завойовувати власні позиції. Це дозволить повною мірою використати всі переваги та перспективи, які дає Україні членство у Світовій організації торгівлі. При цьому виробники повинні усвідомлювати, що зайняти відповідну нішу на світовому ринку можна лише з конкурентоспроможним товаром за умов його відповідності усім стандартам. Це завдання неможливо досягнути без двох, як мінімум, очевидних кроків. Перший з них – це зменшення залежності національної економіки від дорогого імпортного природного газу шляхом диверсифікації постачальників, впровадження енергозберігаючих технологій та альтернативних джерел енергії, другий крок – це інноваційний шлях розвитку економіки, який створить можливості для модернізації основних засобів виробництва, приходу новітніх технологій, методів організації та управління. Цей крок вимагає значних фінансових ресурсів як із внутрішніх, так і з зовнішніх джерел. Зовнішні джерела передбачають поглиблення співпраці України з міжнародними фінансово-кредитними організаціями, зокрема Міжнародним валютним фондом та Світовим банком. Фінансування, з боку міжнародних фінансово-кредитних інституцій, впливає на поступлення приватного капіталу в Україні. З іншого боку, обсяги притоку фінансових ресурсів із зовнішніх джерел залежать напряду від обсягів внутрішніх інвестицій. При цьому фінансові поступлення незалежно від джерела надходження необхідно спрямовувати для розвитку національної економіки, а не займатись "їх нецільовим використанням" [4].

Однак необхідно зазначити, що процес залучення інвестицій в економіку є достатньо неоднозначним і проблематичним. Пожвавлення інвестиційної активності за рахунок як внутрішніх, так і зовнішніх джерел є однією із головних передумов прискорення економічного розвитку і виведення держави із кризи.

Світова фінансова криза 2008-2009 рр. вплинула на надходження прямих закордонних інвестицій в Україну. У 2008 році національна економіка

одержала 35,6 млрд. доларів таких інвестицій, що на 20,7% більше, ніж у 2007 році. Однак вже в IV кварталі 2008 року чистий притік прямих закордонних інвестицій зменшився в 3,5 рази в порівнянні з трьома попередніми кварталами [3]. В наступні роки обсяг прямих закордонних інвестицій в Україну зростав і у 2009 році досягнув 39,9 млрд. доларів, а в першому півріччі 2010 році становив 40,4 млрд. доларів [5]. Надходження закордонних інвестицій до країни залежить від політичної та економічної стабільності, оптимального законодавства, обґрунтованої податкової системи.

Значення прямих закордонних інвестицій для розвитку економіки нашої країни переоцінити складно, але вони не здатні замінити національні інвестиції. Крім того, як правило, струмок прямих закордонних інвестицій перетворюється в потік, коли в країнах-реципієнтах спостерігається економічне зростання і зростають національні інвестиції [1].

Виходячи із світового досвіду, державна політика заохочення іноземного капіталу має зводитись до процесу лібералізації руху капіталу та відкриття секторів національної економіки іноземним інвесторам; до створення національних агенцій із стимулювання інвестицій, які б сприяли залученню на територію країни інвестиційних ресурсів транснаціональних корпорацій при забезпеченні захисту національних економічних інтересів України; до гармонізації місця розташування країни з потребами національного інвестора на галузевому та регіональному рівнях.

Для поліпшення інвестиційного клімату в реаліях сьогодення для України необхідне проведення ефективних економічних реформ і перехід до постійного економічного зростання, підвищення зрілості національної економіки й особливо банківського і фінансового секторів, переорієнтація фінансових потоків для запобігання їх руху в обхід України.

Відсутність національного фондового ринку, який був би адекватним процесам ринкової трансформації економіки, та низький рівень показника ринкової капіталізації в Україні не дозволяють створити загальнонаціональний індекс фондового ринку і використовувати такий індекс для порівняння з іншими країнами. Розвинутість фінансового ринку на національному рівні є необхідною умовою для розвитку інтеграційних процесів у світовий фінансовий ринок та відповідним індикатором наявності результатів економічних перетворень у державі.

Очевидною також є необхідність зменшення рівня корумпованості в державі, подолання тенденцій зростання відтоку капіталу з країни та криміналізації суспільства. Також важливими є наявність необхідних фінансових і юридичних гарантій іноземного капіталу, розвиток системи страхування підприємницьких ризиків.

Поточні характеристики взаємовідносин України з міжнародними фінансовими організаціями та зовнішніми кредиторами передбачають визначення оптимальних параметрів взаємовідносин, які б дозволяли обслуговувати залучені раніше запозичення та сприяли б одержанню нових поступлень.

Висновки. Враховуючи економічні реалії розвитку України і динаміку надходжень закордонного капіталу, необхідно шукати можливості розвитку національної економіки з мінімальним використанням іноземного капіталу. Разом з тим оптимізація шляхів залучення іноземного капіталу в Україну необхідна для наступного поступального розвитку і визначена такими діями:

1. З метою забезпечення більших надходжень в Україну іноземних інвестицій необхідні як адміністративно-нормативні заходи, так і розвиток ринкової та виробничої інфраструктури у вигляді банківського та страхового секторів, поліпшення інформаційних, транспортних комунікацій. Що стосується створення організаційних структур з метою поживлення процесу надходження іноземного капіталу в Україну, то серед них необхідно зазначити Банк реконструкції і розвитку України, спеціалізовані інвестиційні банки та банківські консорціуми, фінансово-промислові групи, інвестиційні компанії, державні інвестиційні фонди, розвиток вільних економічних зон.

2. Для створення передумов поліпшення інвестиційного клімату в Україні необхідно забезпечити стабільність правового поля, обґрунтованість пільг в оподаткуванні відповідно до світового досвіду, наявність фінансових та юридичних гарантій іноземного капіталу, розвиток системи страхування підприємницького ризику.

3. З метою поживлення процесу надходження закордонних інвестицій можливе використання таких форм та інструментів залучення іноземних інвестицій в економіку України, як часткова конверсія національної заборгованості України в акції та інші цінні папери або внески в статутні фонди спільних підприємств; заохочення інвестицій у нерухомість із визначенням можливого кола об'єктів інвестування; залучення коштів в українські банки з метою оздоровлення фінансової сфери; передача в оренду (або надання концесії) іноземним фізичним та юридичним особам окремих промислових об'єктів.

4. Важливим джерелом надходження іноземних інвестицій можуть стати засоби, які були вивезені з України і знаходяться за кордоном. У цьому контексті доцільним є здійснення заходів щодо легалізації тіньової економіки. При цьому можливе використання не тільки методів прямого заохочення (наприклад, податкової амністії), але і більш широкого спектру впливу, включаючи створення необхідного підприємницького клімату, гарантій проти незаконних винятків, неадекватних адміністративних дій тощо.

5. При здійсненні інвестиційної політики необхідно вибрати селективний підхід і розвивати інвестиційне співробітництво у тих галузях економіки, які здатні вийти на світовий рівень виробництва в найближчі 5-7 років, оскільки закордонний капітал не вдається залучити в необхідних обсягах до всіх сфер виробничого комплексу України.

6. Необхідно розробити та реалізувати Комплексну програму стимулювання вітчизняних та іноземних інвестицій, яка б передбачала укладання інвестиційних угод, страхування ризиків іноземних інвесторів та всі необхідні фінансові, майнові та правові гарантії. Необхідно також передбачити систему пріоритетів інвестицій з використанням методики сертифікації інвестиційних проектів.

Можливості практичної реалізації розглянутих напрямів посткризового розвитку економіки України лежать у площині розуміння механізмів розгортання та подолання кризи і необхідності створення нових підходів у формуванні економічної політики держави.

Література:

1. Бураковський І. В., Плотников А. В. Мировая экономика: глобальный финансовый кризис / И. В. Бураковский, А. В. Плотников. – Харьков: Фолио, 2010. – 415 с.
2. Геєць В. М. Формування і розвиток фінансової кризи 2008-2009 років в Україні // Економіка України. – № 4. – 2010. – С. 5–15.
3. Річний звіт Національного банку України за 2008 рік. – К. : НБУ. – 2009. – С. 35-36.
4. Plotnikow Oieksiy. FDI as Faktor Economic Climate Bettering in Ukraine // Ekonomik and Politikal Development Ethics: Europe and Beyond. – Editors: Bruno S. Sergi, William T. Begatelas. – Bratislava: Iura Edition, 2007. – P. 481–497.
5. <http://investycii.org/news> Інвестиції орг. Портал про інвестиції.